

EUROPEISKA UNIONENS STADGA OM DE GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETERNA

i Sverige

// [N]ationella myndigheter, som rättsväsendet och brottsbekämpande myndigheter och förvaltningar, är **mycket viktiga** för att ge konkret verkan åt de rättigheter och friheter som fastställs i stadgan”.

Europaparlamentet (2015), Resolution om situationen för de grundläggande rättigheterna i Europeiska unionen (2013–2014) 2014/2254(INI), Strasbourg den 8 september 2015, skäl P

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna är Europeiska unionens regelverk för mänskliga rättigheter. Den består av 50 artiklar med materiella rättigheter och principer, samt fyra artiklar med allmänna bestämmelser. EU:s medlemsländer är skyldiga att respektera dessa rättigheter och iakttä stadgans principer när de agerar inom ramen för bindande EU-lagstiftning. I de fall stadgans bestämmelser är tillräckligt precisa och ovillkorliga kan de ha en direkt effekt på nationell nivå – exempelvis i nationella domstolar. De bestämmelser i stadgan som är "principiella" kan bara åberopas inför domstol om de har genomförts genom lagstiftningsakter eller verkställighetsakter.

Medlemsländerna har en uttrycklig skyldighet att främja tillämpningen av stadgan. Detta landspecifika faktablad är ett led i denna strävan och innehåller exempel på hur stadgan används och belyser det mervärde den tillför.

EU-stadgan som skyldighet – när är svenska myndigheter skyldiga att tillämpa den?

- ★ Eftersom EU-lagstiftningen till övervägande del genomförs på nationell nivå är EU-systemet beroende av nationella domstolar, parlamentsledamöter, regeringstjänstemän och jurister, som är stadgans viktigaste agenter.
- ★ EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna riktar sig främst till själva EU. Den är bindande för medlemsländerna "endast när dessa tillämpar unionsrätten" (artikel 51 i stadgan). En betydande del av den nationella lagstiftningen och det nationella beslutsfattandet påverkas dock direkt eller indirekt av EU-lagstiftningen. Närhelst ett lagstiftningsärende, ett rättsligt ärende eller en faktisk situation faller inom den bindande EU-lagstiftningens räckvidd är EU-stadgan tillämplig och kan användas av eller åberopas inför nationella myndigheter.
- ★ Det är inte alltid lätt att fastställa gränserna för stadgans tillämpningsområde. Frågan om huruvida stadgan är tillämplig är central för en korrekt tillämpning av EU-lagstiftningen. I FRA:s handbok *Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level* finns viss vägledning i frågan.

Hur används stadgan i Sverige?

Alla EU:s medlemsländer tillämpar EU-stadgan – men inte alltid till dess fulla potential. Ibland hänvisas till stadgan i samband med kommande lagstiftning eller debatter i parlamenten. Nationella myndigheter och domstolar hänvisar också ibland till stadgan i sina beslut och domar. Nedan följer några exempel från Sverige:

★ Barnets rättigheter (artikel 24)

I december 2016 hanterade Hovrätten över Skåne och Blekinge ett mål (B 7426-15) som gällde en man som hjälpt en familj att ta sig över gränsen illegalt. Den normala påföljden för personer som hjälper utländska medborgare att ta sig in i Sverige mot betalning är tre till fyra månaders fängelse. I det här målet beslutade hovrätten dock, mot bakgrund av artikel 24 (barnets rättigheter), att ändra domen till villkorlig dom med samhällstjänst, med hänsyn till att den berörda personen drevs av en önskan att hjälpa barnen.

★ Respekt för privatlivet och familjelivet (artikel 7), skydd av personuppgifter (artikel 8), yttrandefrihet och informationsfrihet (artikel 11)

År 2017 fastställde Svea hovrätt (i mål T 4721-16) Stockholms tingsrätts dom och bedömning gällande behandling av personuppgifter. Målet gällde en avvägning mellan å ena sidan rätten till personlig integritet och å andra sidan informationsfrihet och yttrandefrihet. Käranden begärde att sju länkar i Googles sökmotor skulle tas bort, medan Google Inc. menade att länkarna var av intresse för allmänheten. I sin dom hänvisade Stockholms tingsrätt till artiklarna 7, 8, 11 och 16 i EU-stadgan och övervägde de möjliga konflikterna mellan dessa bestämmelser.

★ Rätt att inte bli dömd eller straffad två gånger för samma brott (artikel 50)

År 2015 fick Högsta förvaltningsdomstolen (mål 1161-14) avgöra om den svenska lagstiftningen kring återkallelse av vapentillstånd stod i strid med förbudet mot dubbel lagföring och dubbla straff, eftersom återkallelsen grundades på en brottmålsdom. Högsta förvaltningsdomstolen granskade yrkandet och fann, med hänvisning till bland annat artikel 50 i stadgan, att återkallelsen inte var av straffrättslig karaktär, utan var en administrativ åtgärd.

Sveriges grundlag

Sveriges grundlag

- ★ Sveriges fyra grundlagar är regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Tillsammans utgör de Sveriges konstitution eller författning.
- ★ Sverige har inte någon central rättighetsförklaring. Ett antal grundläggande rättigheter finns med i regeringsformens andra kapitel (2 kap. 1–18 § RF).
- ★ Sverige har inte fastställt några socioekonomiska rättigheter i grundlagarna, förutom rätten till utbildning. Sådana rättigheter nämns dock i den inledande *målförklaringen* i regeringsformens första kapitel (1 kap. 2 § RF). Rätten att ta del av handlingar regleras i tryckfrihetsförordningens andra kapitel (2 kap. TF).

Grundlagarna, EU-stadgan och Europakonventionen

- ★ I de fyra grundlagarna hänvisas inte till EU-stadgan.
- ★ Unionens primärrätt nämns inte uttryckligen, men i regeringsformen (11 kap. 14 § och 12 kap. 10 § RF) anges att om en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag "eller annan överordnad författning" får föreskriften inte tillämpas.
- ★ I regeringsformen (2 kap. 19 § RF) fastställs också att ingen lag eller annan föreskrift får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Stadgans mervärde

EU-stadgan är ett rättsligt bindande dokument. Den inbegriper såväl medborgerliga och politiska som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Den stöds dessutom av EU-lagstiftningen, som ofta har direkt effekt och i princip och till skillnad från folkkrätten ska garanteras företräde framför den nationella lagstiftningen. Det kan dock i flera sammanhang vara omöjligt att åberopa stadgan – exempelvis om den aktuella bestämmelsen i stadgan inte är en rättighet utan en princip som inte har genomförts genom en lagstiftnings- eller verkställighetsakt, eller om den över huvud taget inte är tillämplig på grund av att det aktuella ärendet inte omfattas av EU-lagstiftningen. I varje fall bidrar stadgan till att tydliggöra rättigheterna. Den fastställer i detalj rättigheter och principer som ofta inte *uttryckligen* anges i andra internationella dokument om mänskliga rättigheter, exempelvis Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (se även diagram 1). Till skillnad från Europarådets europeiska sociala stadga erbjuder inte EU-stadgan möjligheten att bara vara bunden av ett urval av bestämmelserna – alla bestämmelser i EU-stadgan är bindande för EU:s medlemsländer.

Andan i de rättigheter som uttryckligen omfattas av stadgan gör att den kan bidra till att tydliggöra rättigheterna på nationell nivå. De nationella domstolarna använder dessutom ofta stadgan för att tolka eller vidareutveckla den nationella lagstiftningen även utanför EU-lagstiftningens räckvidd.

- Ingen motsvarighet i konventionen
- Mer omfattande än konventionen
- Samma skydd som konventionen
- Specifik för EU-kontexten

Anm.: Diagrammet ovan grundas på förklaringarna avseende stadgan och en jämförelse av texterna i de två dokumenten för att visa hur stadgan tydliggör rättigheterna (några av rättigheterna som inte uttryckligen finns med i Europakonventionen omfattas av rättspraxis, men är dock mindre uppenbara för en lekman).

Källa: FRA, 2018

Diagram 1: Vilka rättigheter omfattas? En jämförelse mellan EU-stadgan och Europakonventionen

Stadgans artiklar och konventionens text – skillnader och likheter när det gäller vilka rättigheter som omfattas

Artiklarna 1-5 Värdighet

- 1 Människans värdighet
- 2 Liv
- 3 Personlig integritet
- 4 Tortyr, omänsklig eller förnedrande behandling
- 5 Slaveri och tvångsarbete

Artiklarna 6-19 Friheter

- 6 Frihet och säkerhet
- 7 Privatliv och familjeliv
- 8 Personuppgifter
- 9 Äktenskap och familjebildning
- 10 Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet
- 11 Yttrande- och informationsfrihet
- 12 Mötes- och föreningsfrihet
- 13 Konst och vetenskap
- 14 Utbildning
- 15 Yrkesval och rätt att arbeta
- 16 Näringsfrihet
- 17 Egendom
- 18 Asyl
- 19 Skydd vid avlägsnande, utvisning och utlämning

Artiklarna 20-26 Jämlikhet

- 20 Likhet inför lagen
- 21 Icke-diskriminering
- 22 Kulturell, religiös och språklig mångfald
- 23 Jämställdhet mellan kvinnor och män
- 24 Barnets rättigheter
- 25 Äldres rättigheter
- 26 Integrering av personer med funktionshinder

Artiklarna 27-38 Solidaritet

- 27 Arbetstagares rätt till information och samråd
- 28 Förhandlingsrätt och rätt till kollektiva åtgärder
- 29 Tillgång till arbetsförmedlingar
- 30 Uppsägning utan saklig grund
- 31 Rättvisa arbetsförhållanden
- 32 Förbud mot barnarbete, skydd i arbetslivet
- 33 Familjeliv och yrkesliv
- 34 Social trygghet och socialt stöd
- 35 Hälsoskydd
- 36 Tillgång till tjänster av ekonomiskt intresse
- 37 Miljöskydd
- 38 Konsumentskydd

Artiklarna 39-46 Medborgarnas rättigheter

- 39 Rösträtt och valbarhet till Europaparlamentet
- 40 Rösträtt och valbarhet i kommunala val
- 41 God förvaltning
- 42 Tillgång till handlingar
- 43 Europeiska ombudsmannen
- 44 Rätt att göra framställningar (Europaparlamentet)
- 45 Rörelse- och uppehållsfrihet
- 46 Diplomatskt och konsulärt skydd

Artiklarna 47-50 Rättskipning

- 47 Effektivt rättsmedel och rättvis rättegång
- 48 Presumtion för oskuld och rätten till försvar
- 49 Laglighet och proportionalitet i fråga om brott och straff
- 50 Rätt att inte bli dömd eller straffad två gånger för samma brott

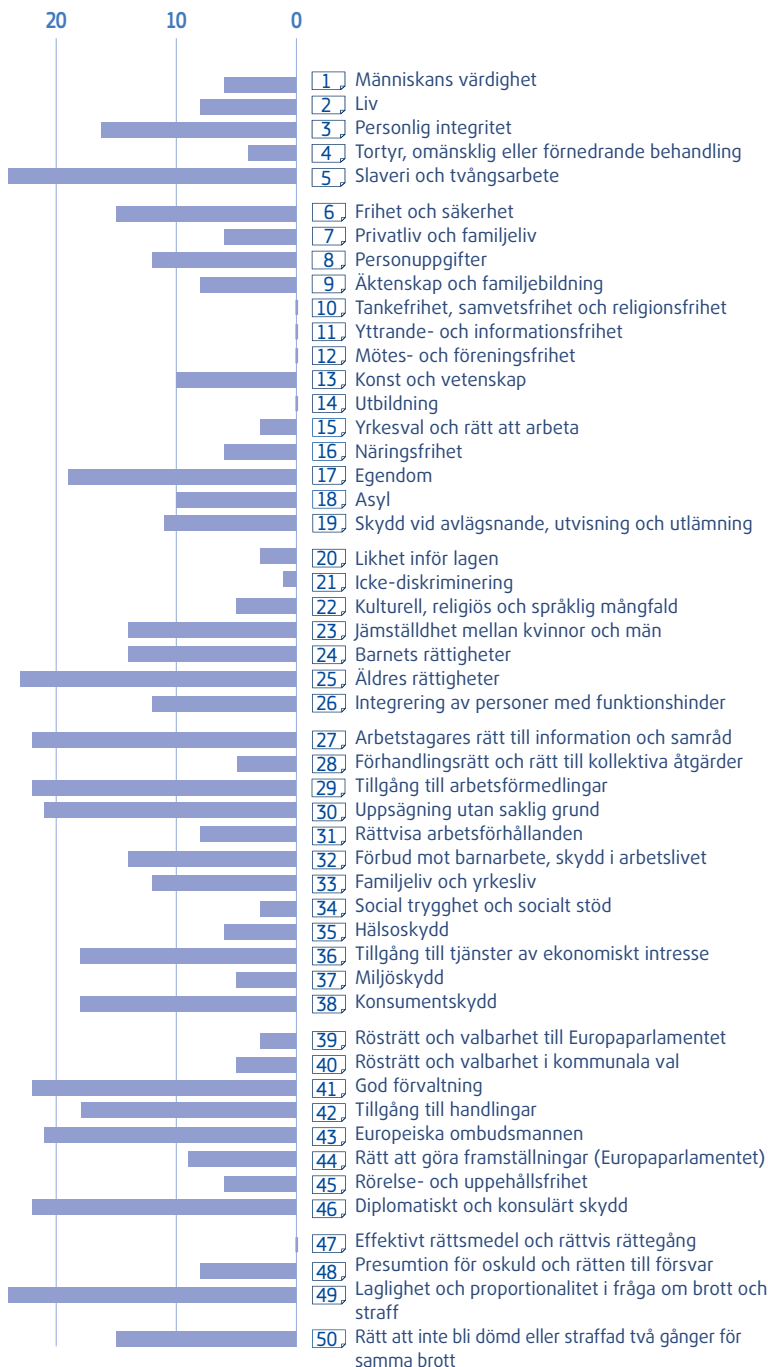
När man jämför stadgan med EU-ländernas författningar blir det uppenbart att stadgans text ofta är mer detaljerad i fråga om vissa rättigheter. I Sverige, exempelvis, förefaller många av stadgans rättigheter inte återspeglas fullt ut i grundlagarna. Exempel på detta är förbudet mot slaveri och tvångsarbete (artikel 5), rätten att ingå äktenskap och rätten att bilda familj (artikel 9), frihet för konsten och vetenskapen (artikel 13), fritt yrkesval och rätt att arbeta (artikel 15), näringsfrihet (artikel 16), skydd vid avlägsnande, utvisning och utlämning (artikel 19), integrering av personer med funktionshinder (artikel 26), arbetstagares rätt till information och samråd inom företaget (artikel 27), rätt till tillgång till arbetsförmedlingar (artikel 29), skydd vid uppsägning

utan saklig grund (artikel 30), rättvisa arbetsförhållanden (artikel 31), förbud mot barnarbete och skydd av ungdomar i arbetslivet (artikel 32), familjeliv och yrkesliv (artikel 33), tillgång till tjänster av allmänt ekonomiskt intresse (artikel 36), konsumentskydd (artikel 38), rätt till god förvaltning (artikel 41), presumtion för oskuld och rätt till försvar (artikel 48) samt rätt att inte bli dömd eller straffad två gånger för samma brott (artikel 50).

Frånvaron av vissa rättigheter i grundlagstexten innebär inte på något sätt att de inte skyddas av rättsordningen. Uttryckliga garantier i en grundlagstext gör dock dessa rättigheter synligare och därmed också mer tillgängliga. I detta avseende kan stadgan stärka de mindre välkända rättigheterna.

Diagram 2: Bidrar stadgan till att göra rättigheterna tydligare? En jämförelse mellan EU-stadgan och nationella författningar

Antal EU-länder som inte har motsvarande uttryckliga bestämmelser i sina konstitutionella texter

Anm.: Diagrammet ovan grundas på en jämförelse av stadgans text och EU-ländernas (utom Förenade kungarikets) skrivna författningar, för att visa vilka rättigheter som stadgan med största sannolikhet bidrar till att förtydliga. EU-specifika rättigheter (de av stadgans bestämmelser som i diagram 1 markerats i ljusgult) ansågs vara återspeglade i de nationella författningarna om man kunde identifiera en jämförbar bestämmelse (exempelvis en bestämmelse i författningen om en nationell ombudsman).

Källa: FRA, 2018

Artiklarna 1-5
Värdighet

Artiklarna 6-19
Friheter

Artiklarna 20-26
Jämlikhet

Artiklarna 27-38
Solidaritet

Artiklarna 39-46
Medborgarnas rättigheter

Artiklarna 47-50
Rättskipning

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna – ett ungt instrument

- ★ Stadgan utarbetades av ett europeiskt konvent. Konventet bestod av 15 företrädare för EU:s då 15 medlemsländer, 46 parlamentsledamöter (16 ledamöter från Europaparlamentet och 30 nationella parlamentsledamöter) samt en företrädare för Europeiska kommissionen. Konventet samrådde också med det civila samhället.
- ★ Europaparlamentet, Europeiska kommissionen och Europeiska unionens råd proklamerade högtidligen stadgan i december 2000.
- ★ Stadgan blev rättsligt bindande i och med Lissabonfördragets ikraftträdande den 1 december 2009. Den är alltså ett relativt nytt rättsligt instrument som i allt större utsträckning används på nationell nivå.

Mer information

- ★ **EU-stadgan**, tillgänglig via EUR-Lex.
- ★ **Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna**, uppdaterade av Europeiska konventets presidium.
- ★ **Charterpedia** – FRA:s onlineverktyg med en sammanställning av information kring stadgan, bland annat nationell rättspraxis.
- ★ **EU Charter app** – FRA:s app från vilken det när som helst och var som helst går att få tillgång till EU-stadgans rättigheter samt till Europeiska unionens domstols rättspraxis där stadgan tillämpas.
- ★ FRA (2018), **Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level**, Luxemburg, Publikationsbyrå.
- ★ FRA (2018), yttrande 4/2018, **Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights**.
- ★ **Tematiska handböcker om europeisk rätt (FRA, Europarådet och Europadomstolen)**: Icke-diskriminering (2018), asyl (2014), dataskydd (2018), barnets rättigheter (2015) och tillgång till rättslig prövning (2016).
- ★ FRA:s årliga rapport om de grundläggande rättigheterna (*Fundamental Rights Report*) innehåller ett **särskilt kapitel** om hur stadgan används på nationell nivå.
- ★ Europeiska kommissionens **årliga rapporter om tillämpningen av EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna**.

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

 [facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

 twitter.com/EURightsAgency

 [linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Printed by Bietlot in Belgium

© FRA, 2019

Luxembourg: Luxembourg: Europeiska unionens publikationsbyrå, 2019

Europeiska unionens
publikationsbyrå

Print ISBN 978-92-9474-198-1 doi:10.2811/91361 TK-04-18-627-SV-C
PDF ISBN 978-92-9474-199-8 doi:10.2811/542188 TK-04-18-627-SV-N